

O'ZBEKISTON SUV HAVZALARIDA OVLANADIGAN BALIQLAR

Boykhonova Hilola Dinmuhammadalixon qizi

ADPI Biologiya yo'nalishi 203-guruh talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14274678>

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi O'zbekistondagi baliqchilik tarmoqlari, baliq turlari va ularning ekologik va iqtisodiy ahamiyati tahlil qilinadi. Suv resurslaridan samarali foydalanish, innovatsiyalarni joriy etish va muammolarni hal qilish bo'yicha takliflar berilgan.

Annotation: This thesis analyzes the fishery sectors in Uzbekistan, the fish species, and their ecological and economic importance. It offers suggestions on efficient water resource use, the implementation of innovations, and solutions to existing issues.

Аннотация: В тезисе анализируются рыболовные сектора Узбекистана, виды рыб и их экологическое и экономическое значение. Предложены рекомендации по эффективному использованию водных ресурсов, внедрению инноваций и решению существующих проблем.

Kalit so'zlar: O'zbekiston, baliqchilik, suv havzalari, baliq turlari, ekologik ahamiyat, iqtisodiy ahamiyat, innovatsion texnologiyalar, suv resurslari, baliq ovlash, baliqchilik sanoati.

Keywords: Uzbekistan, fisheries, water basins, fish species, ecological importance, economic importance, innovative technologies, water resources, fishing, fishery industry.

Ключевые слова: Узбекистан, рыболовство, водные бассейны, виды рыб, экологическое значение, экономическое значение, инновационные технологии, водные ресурсы, рыболовство, рыбная промышленность.

O'zbekiston suv havzalari geografik joylashuvi, iqlim sharoitlari va tabiiy boyliklari tufayli baliqchilik uchun katta salohiyatga ega. Respublikadagi suv havzalari qatoriga daryolar, ko'llar, suv omborlari va sun'iy suv havzalari kiradi. Ushbu hududlarda turli xil baliqlar tarqalgan bo'lib, ular nafaqat biologik xilma-xillikni boyitadi, balki iqtisodiy va oziq-ovqat manbai sifatida ham katta ahamiyatga ega. O'zbekistonning asosiy suv havzalari: O'zbekiston hududida baliq ovlash uchun mo'ljallangan asosiy suv havzalari quyidagilardan iborat: 1. Amudaryo va Sirdaryo: O'zbekistonning asosiy daryolari bo'lib, ular yirik baliq turlari yashashi uchun qulay muhit yaratadi. 2. Oral dengizining qoldiq suv havzalari: O'zgaruvchan ekologik holatiga qaramay, baliqchilik faoliyati qisman saqlanib qolgan. 3. Suv omborlari: Chorvoq suv ombori. Tuyabo'g'iz (Bo'zsuv) suv ombori. Andijon suv ombori. Talimarjon suv ombori. 4. Ko'llar: Aydar-Arnasoy ko'llar tizimi. Dengizko'l va boshqa tabiiy ko'llar. 5. Sun'iy suv havzalari va xo'jaliklar: Baliqchilik xo'jaliklarida turli baliqlarni ko'paytirish bilan shug'ullaniladi [1].

O'zbekiston suv havzalarida baliqlarning ko'plab turlari uchraydi. Ularni shartli ravishda tabiiy turlar va introduksiya qilingan turlarga bo'lish mumkin. 1. Tabiiy baliq turlari: Tabiiy turlar asosan O'zbekistonning daryo va ko'llarida yashaydi. Sudak (*Sander lucioperca*): Yirik va yirtqich baliq bo'lib, oqimi kuchli suv havzalarida uchraydi. Sazan (*Cyprinus carpio*): Tabiiy suv havzalarining keng tarqalgan vakili. Lech (*Abramis brama*): Daryo va ko'l suvlari uchun xos baliq turi. Qizilkanat (*Scardinius erythrophthalmus*): Ko'llar va sokin suv omborlarida uchraydi. Chayon baliq (*Silurus glanis*): O'zbekiston suv havzalaridagi eng yirik baliqlardan biri bo'lib, yirtqich tur hisoblanadi. 2. Introduksiya qilingan baliq turlari: O'zbekiston suv havzalariga boshqa hududlardan olib kelingan baliqlar baliqchilik sanoati uchun katta ahamiyatga ega. Amur oq baliq (*Ctenopharyngodon idella*): O'simliklar bilan oziqlanadi va

ekologik muvozanatni saqlashda muhim. Amur qora baliq (*Mylopharyngodon piceus*): Qisqichbaqasimonlar va boshqa suv organizmlari bilan oziqlanadi. Tolstolobik (*Hypophthalmichthys spp.*): Plankton bilan oziqlanadigan baliq turi bo'lib, suv havzalarini ekologik tozalashda foydalidir. Forel (*Oncorhynchus mykiss*): Chorvoq kabi sovuq suvli havzalarda yetishtiriladi. Tilapiya (*Oreochromis spp.*): Tez o'sadigan va iqtisodiy foydali baliq turi. O'zbekiston baliqchilik tarmog'ining ahamiyati. O'zbekiston baliqchilik xo'jaliklari mamlakat oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash va aholining oqsilga bo'lgan ehtiyojini qondirishda muhim rol o'ynaydi. Suv havzalaridagi baliqlarning sanoat uchun ahamiyatini bir necha nuqtada ko'rsatish mumkin: 1. Oziq-ovqat manbai: Baliq go'shti oqsil, omega-3 yog' kislotalari, vitaminlar va minerallar bilan boy. 2. Iqtisodiy foyda: Baliqchilik sohasi eksport va ichki bozorga mahsulot yetkazib beradi. 3. Ekoturizm: Chorvoq kabi suv havzalarida baliq ovlash rekreatsion faoliyat sifatida rivojlanmoqda. 4. Atrof-muhitni muvozanatda saqlash: Suv havzalariga o'simlik va plankton bilan oziqlanadigan baliqlarni joylashtirish ekologik balansni saqlaydi. Baliqchilikda duch kelinayotgan muammolar. O'zbekiston suv havzalarida baliq ovlash va ko'paytirishda ayrim muammolar mavjud: 1. Suv resurslarining kamayishi: Aral dengizi ekologik fojeasi kabi holatlar baliqchilikka salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. 2. Suv ifloslanishi: Sanoat chiqindilari va pestitsidlar suv ekotizimini buzadi. 3. Nazoratning sustligi: Baliq ovlashning noqonuniy holatlari baliq populyatsiyasiga zarar yetkazmoqda. 4. Tabiiy muvozanatning buzilishi: Introduksiya qilingan baliqlar mahalliy turlarga zarar yetkazishi mumkin [2.3]

O'zbekiston suv havzalarida baliqchilik tarmog'ini yanada rivojlantirish uchun quyidagilar muhim: Suv resurslarini muhofaza qilish va ifloslanishni kamaytirish. Baliqchilik xo'jaliklarini modernizatsiya qilish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish. Mahalliy va introduksiya qilingan baliq turlari o'rtasidagi ekologik muvozanatni saqlash. Baliq populyatsiyasini sun'iy ko'paytirish dasturlarini kengaytirish. O'zbekistonning suv havzalari baliqchilikni rivojlantirish uchun ulkan imkoniyatlarga ega va bu soha mamlakat iqtisodiyoti va ekologiyasi uchun strategik ahamiyat kasb etadi [4].

Baliqchilikning ekologik ahamiyati. O'zbekiston suv havzalarida baliqchilikning ekologik muvozanatni saqlashdagi roli katta. Baliq turlari suv ekotizimida oziq zanjirining ajralmas qismi hisoblanadi. Ular quyidagi ekologik jarayonlarda ishtirok etadi: 1. Oziq zanjiri: Baliqlar suvda plankton, hasharotlar, boshqa suv organizmlari bilan oziqlanib, yuqori turdagi yirtqichlar uchun ozuqa manbai hisoblanadi. 2. Biologik tozalash: Plankton va o'simliklar bilan oziqlanadigan baliq turlari suvning organik ifloslanishini kamaytiradi. 3. Suv havzalarining gigiyenik holati: Chayon baliq va boshqa yirtqich baliqlar suvo'tlar va mayda baliqlarni nazorat qilib, suv havzalarining tabiiy gigiyenasini saqlaydi. Baliqchilik xo'jaliklari va tarmoqlari. O'zbekistonda baliqchilik sanoati iqtisodiyotning muhim qismi bo'lib, u bir nechta yo'nalishda rivojlanmoqda: 1. Sun'iy baliqchilik xo'jaliklari: Sun'iy havzalarda baliqlarni ko'paytirish texnologik yondashuvlar asosida amalga oshirilmoqda. Misol uchun: Karplar va tolstolobiklar yetishtirish: Suvni ifloslantirmaydigan, tez o'sadigan va oziq-ovqat uchun foydali baliqlar. Amur baliqlari: Suv o'simliklarini boshqarishda va iqtisodiy jihatdan foyda olishda muhimdir. Forel va losos turlari: Sovuq suvda saqlanadigan baliqlarni yetishtirish uchun maxsus texnologiyalar qo'llanilmoqda. 2. Tabiiy havzalarda baliq ovlash: Tabiiy suv havzalari va daryolar baliq ovlash uchun qulay hududdir. Baliq ovlash mavsumiy tartibda amalga oshirilib, biologik resurslarni asrashga qaratilgan. 3. Baliqni qayta ishlash sanoati: Baliq go'shtini konserva, muzlatilgan

mahsulot va qadoqlangan yarim tayyor ovqat shaklida ishlab chiqarish. Baliq moyi, un va boshqa qo'shimcha mahsulotlarni ishlab chiqarish [2,3].

O'zbekistonda baliq ovlashga qo'yilgan cheklovlar va qonunchilik. Tabiiy suv havzalaridagi biologik resurslarni muhofaza qilish maqsadida O'zbekiston hukumati baliqchilik sohasini tartibga soluvchi qator qonun va qoidalarni joriy qilgan: 1. Ov mavsumi: Baliqning ko'payish davrida ov qilish qat'iy taqiqlanadi. Masalan, bahor oylarida ko'plab baliq turlari tuxum qo'yadi. 2. Ovlanadigan baliq hajmi va soni: Baliqning minimal o'lchami va miqdori belgilab qo'yiladi. 3. Noyob turlarni muhofaza qilish: Qizil kitobga kiritilgan baliq turlarini ovlash taqiqlangan. 4. Suv havzalarini ifloslantirishga qarshi choralar: Baliqchilikka salbiy ta'sir ko'rsatadigan ifloslanish manbalariga jazo choralari kuchaytirish. O'zbekiston baliqchilik sohasidagi yangiliklar va yutuqlar. So'nggi yillarda O'zbekistonda baliqchilikni rivojlantirish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda: 1. Innovatsion texnologiyalar joriy etish: Sun'iy inkubatsiya va naslchilik markazlari tashkil etilmoqda. Baliq boqish uchun biologik ozuqalarni mahalliy ishlab chiqarish yo'lga qo'yildi. 2. Iqtisodiy dasturlar: Baliqchilik xo'jaliklariga subsidiya va imtiyozli kreditlar ajratish orqali ishlab chiqarishni qo'llab-quvvatlash. Mahalliy ishlab chiqarilgan baliq mahsulotlarini eksport qilish imkoniyatlarini kengaytirish. 3. Ilmiy izlanishlar: Baliqchilik ilmiy-tadqiqot institutlari yangi baliq turlarini moslashtirish va ko'paytirish bo'yicha ish olib bormoqda. 4. Xalqaro hamkorlik: Yevropa va Osiyo davlatlari bilan baliq yetishtirish texnologiyalarini almashish bo'yicha loyihalar amalga oshirilmoqda. O'zbekiston suv havzalarida ovlanadigan noyob baliq turlari: Ba'zi noyob va iqtisodiy qimmatbaho baliqlar alohida e'tiborga loyiq: 1. Ilon baliq (*Anguilla anguilla*): Daryo va dengizlarning quyi oqimlarida uchraydi. Yuksak gastronomik qiymatga ega. 2. Marinka (*Schizothorax intermedius*): Tog' daryolarida yashaydi, lekin populyatsiyasi kamaymoqda. 3. Chuchuk suv sturioni: Ixtisoslashgan havzalarda kam uchraydigan baliq turi bo'lib, go'shti va ikresi yuqori qiymatga ega. 4. Qizil baliq (*Salmo trutta*): Asosan sun'iy havzalarda yetishtiriladi. Baliqchilik tarmog'ini rivojlantirish bo'yicha takliflar 1. Resurslarni tejash: Suvdan oqilona foydalanish, ekologik xavfsizlikni ta'minlash. 2. Xususiy sektorni jalb qilish: Baliqchilik xo'jaliklarini modernizatsiya qilish uchun xususiy sarmoyalarni jalb etish. 3. Ekoturizmni rivojlantirish: Baliq ovlash va dam olish faoliyatini birlashtiruvchi loyihalarni qo'llab-quvvatlash. 4. Aholini o'qitish: Baliqchilik sohasi uchun malakali mutaxassislarni tayyorlash dasturlarini kengaytirish. O'zbekistonning suv havzalari baliqchilik sanoatini rivojlantirish uchun ulkan imkoniyatlarga ega. Tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, ekologik muvozanatni saqlash va innovatsion texnologiyalarni joriy qilish orqali baliqchilik tarmog'i nafaqat ichki bozorni to'ldiradi, balki xalqaro miqyosda raqobatbardosh bo'ladi. Kelajakda bu sohaning rivojlanishi O'zbekistonning oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash va iqtisodiy farovonlikni oshirishga xizmat qiladi [1,2,3].

References:

1. J.L.Laxanov "Umurtqalilar zoologiyasi" Toshkent, 2005.
2. S.Dadayev, O.Mavlonov "Zoologiya" Toshkent Iqtisod-Moliya, 2008.
3. Naumov S.P "Umurtqali hayvonlar zoologiyasi" Darslik. – T. O'qituvchi, 1995.
4. Q.Saparov "Zoologiya 2-qism" Toshkent Cho'lpon, 2011.